

**ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆԸ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄԸ ՈՐՊԵՍ
ՀԱՋՈՂՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԵՎՈՐ ՆԱԽԱՊԱՅՄԱՆ**
(Ավստրո-Պրուսական և Ֆրանս-Պրուսական պատերազմների օրինակով)

Ներկայումս աշխարհում տիրող ռազմաքաղաքական իրադրությունը, տարաբնույթ սպառնալիքները, տարբեր մասշտաբների և ինտենսիվությամբ ընթացող բազմաթիվ պատերազմները պետություններին ստիպում են լրջորեն մտախոզվել լայն ընկալմամբ իրենց անվտանգության ապահովման մասին, քանի որ անվտանգությունը յուրաքանչյուր պետության գործունեության հիմքն է, իսկ դրա ապահովումը՝ պետության և ազգի գոյության ու գոյունակության կարևորագույն գործոնը: Անվտանգության ապահովման կարևոր պայմաններից է իր վրա զինված հարձակման հանկարծակիության բացառումը: Իսկ դրա համար անհրաժեշտ է, որ պետության պաշտպանական համակարգը, նրա պետական-քաղաքական, տնտեսական, հոգևոր-բարոյական ներուժը բնակչությունն ու տարածքը մշտապես պատրաստ լինեն հետ մղելու ագրեսիան, գործեն գիտականորեն մշակված ու հստակ կերպով ձևակերպված իրատեսական պլաններով, այսինքն՝ պետությունը լիովին պատրաստ լինի պաշտպանությանը (պատերազմին):

«Պետության պատրաստում պաշտպանությանը» հասկացությունը սահմանվում է որպես համապատասխան պետական և ոչ պետական կառույցների կողմից համադասված միջոցառումների համակարգի կազմակերպման և իրականացման բարդ, բազմակողմանի և շարունակական գործընթաց՝ ուղղված զինված հարձակումից պաշտպանությանը նրա բոլոր ոլորտների պատեհաժամ և լրիվ պատրաստության համակողմանի ապահովմանը: Պաշտպանությանը պետության պատրաստումը ամենակարևոր և ամենալայնածավալ խնդիրներից է, որի լուծումը պաշտպանունակության ամրապնդման միջոցով նպաստում է խաղաղ ժամանակ պետության կայուն և անվտանգ զարգացմանը, իսկ պատերազմի դեպքում՝ ագրեսիայի արդյունավետ հետմղման համար անհրաժեշտ նախադրյալների ստեղծմանը:

Պաշտպանությանը պետության և ԶՈՒ-ի պատրաստումը կատարվում է անընդհատ՝ խաղաղ ժամանակ, սպառնալից ժամանակաշրջանում և անգամ ռազմական գործողությունների ընթացքում, ընդսմին այն ներառում է ոչ միայն պաշտպանական ոլորտը, այլև պետության կենսագործունեության բոլոր բնագավառները: Դրանց շարքում կարևոր տեղ ունի քաղաքական-դիվանագիտական ոլորտը:

Պետության քաղաքական-դիվանագիտական պատրաստումը ենթադրում է ռազմաքաղաքական դաշինքների ձևավորմամբ դաշնադրային հզորության մեծացման և հակառակորդի նկատմամբ ուժերի գերազանցության ձեռքբերում, հավանական հակառակորդների հետևողական մեկուսացում ու թուլացում՝ նրանց դաշինքների քայքայման միջոցով:

Այդ աշխատանքները կատարվում են ինչպես նախապատերազմական, այնպես էլ բուն պատերազմի շրջանում: Սակայն պատերազմի ավարտով քաղաքական-դիվանագիտական գործունեությունը չի վերջանում: Հետպատերազմական շրջանում կողմերից յուրաքանչյուրը այն կիրառում է կա՛մ իր պարտությունը մեղմելու, կա՛մ տարած հաղթանակը ու դրա արդյունքները ամրապնդելու համար:

Այսպիսով՝ այս գործընթացի նպատակն այն է, որ անմիջական սպառնալիքի ի հայտ գալու պահին ապահովված լինեն հակառակորդ պետությունների համեմատությամբ իր պետության ավելի շահավետ դիրքը, նյութական և հոգևոր ոլորտներում ուժերի հարաբերակցության ձեռք բերված ընդունելի մակարդակը (կողմերի համախումբ հզորությունների (ներուժերի) ցանկալի հարաբերակցությունը), կամ այնպիսի գերակշռությունը, որը խելացի օգտագործելու դեպքում կապահովեր պատերազմի կանխումը (հակառակորդի զսպումը) կամ այդ պատերազմում հաղթանակը:

Հետևաբար պաշտպանությանը պետության պատրաստումն ընդգրկում է ԶՈՒ-ն (խաղաղ ժամանակ՝ նաև մյուս գորքերը), բնակչությունը, տարածքը, տնտեսությունը, ինչպես նաև տրանսպորտի և կապի ենթակառուցվածքները, քաղաքական-դիվանագիտական, իրավական, տեղեկատվահոգեբանական, գիտության, կրթության, մշակույթի, առողջապահության և այլ ոլորտներ:

Այս ամբողջ գործընթացը կարելի է բաժանել երկու հիմնական փուլերի: Առաջին (վաղօրոք, հիմնական) փուլն իրականացվում է խաղաղ ժամանակ՝ պետության ամենօրյա գործունեության ընթացքում և, որպես կանոն ավարտվում է սպառնալից շրջանի սկզբում: Երկրորդ (անմիջական) փուլը կախված է սպառնալից շրջանի տևողությունից: Սպառնալից շրջան չլինելու կամ շատ կարճատև լինելու դեպքում (ինչը ներկայիս պայմաններում ավելի հավանական է) պաշտպանությանը

պետության պատրաստումը կատարվում է մեկ փուլով: Նման պայմաններում առանձին միջոցառումներ ավարտին են հասցվում արդեն ռազմական գործողությունների ընթացքում:

Ձուտ ռազմական տեսակետից հակառակորդի անակնկալ հարձակման հետմղմանը ՁՈԻ-ի պատրաստման հիմնական ուղղություններն են՝ պատերազմի առավել հավանական սցենարների մշակումը, առաջին օպերացիաների վերաբերյալ որոշումների ճշգրտումը, հակառակորդի կողմից պատրաստվող հարձակման մտահղացման պատեհաժամ բացահայտման ապահովումը, ռազմավարական ծավալման իրականացումը, պատերազմական ժամանակի համար զորքերի կառավարման և ապահովման համակարգերի ծավալումը:

Դիտարկելով, օրինակ, Արևելյան Ասիայում (մասնավորապես՝ Չինաստանի շուրջը) ձևավորված ռազմաքաղաքական իրավիճակը՝ տեսնում ենք, որ Չինաստանի վերելքը տեղի է ունենում միաբևեռ համակարգում, որտեղ գերիշխում է Միացյալ Նահանգները: Դա նշանակում է, որ Չինաստանն անխուսափելիորեն բախվելու է իրեն զսպելու ձգտող՝ աշխարհի ամենահզոր պետության ուժերին: Չինաստանի աճող հզորությունը, գործող աշխարհակարգին նրա սաստկացող հակադրումը, ինչպես նաև Թայվանի հետ եղած քաղաքական խնդիրները մեծ հավանակությամբ կհանգեցնեն ԱՄՆ-ի հետ ուժային մրցակցության, ուստի Չինաստանը չի կարողանա շարունակել վերելք ապրել խաղաղ միջավայրում:

Հաշվի առնելով Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության առջև ծառացած մարտահրավերները՝ Նախագահ Սի Յզինպինը ՉԺԱԲ-ին (ՉԺՀ ՁՈԻ-ն) կոչ է անում չվախենալու մահից և կենտրոնանալու պատերազմում հաղթելու վրա՝ շեշտելով պատերազմին պատրաստվելու կարևորությունն ու հրատապությունը. «Պատերազմներում հաղթելու բանալին պատրաստության ուժեղացումն է: Ռազմական պատրաստումը բանակի կանոնավոր և կենտրոնական խնդիրն է: Սա է մարտական արդյունավետության մեծացման հիմնական եղանակը»:

Ինչպես տեսնում ենք, արագ փոփոխվող աշխարհաքաղաքական պայմաններում է՛լ ավելի են մեծանում պաշտպանությանը պետության պատրաստման դերն ու նշանակությունը: Սակայն դրա կարևորության վառ օրինակներ կարելի է գտնել և անցյալում: Այսպես, դեռ 4-րդ դարի վերջում հռոմեացի ռազմական պատմաբան և տեսաբան Պուբլիոս Փլաբիոս Վեգետիուս Ռենատոսն ասել է. “Si vis pacem, para bellum” («Ուզում ես խաղաղություն՝ պատրաստվիր պատերազմի»):

Անցյալի պատերազմների ուսումնասիրությամբ կարելի է պարզել պետության ու զինված ուժերի պատրաստմանը նպատակաուղղված կարևորագույն ուղղությունների և ձեռնարկված համալիր միջոցառումների զարգացման հիմնական միտումները և մշակել դրանց նկատմամբ նոր մոտեցումներ:

Որպես այդպիսի պատրաստման կարևորության վառ օրինակ դիտարկենք 1866թ. ավստրո-պրուսական և 1870–1871 թթ. ֆրանս-պրուսական պատերազմները: Կարծում ենք՝ այս պատերազմների ուսումնասիրությունը արդիական է նաև «մեծ ռազմավարության» կիրառման առումով: Պատերազմների ընթացքը ցայտուն կերպով ցույց է տալիս, թե պետության առջև ծառացած ռազմավարական խնդիրների լուծման և նպատակների իրականացման համար ինչպես է Պրուսիան նախապատրաստվել զինված պայքարին, ինչպես է օպտիմալ կերպով օգտագործել պետության ամբողջ ներուժը, որի ոչ լիարժեք կիրառումը Ավստրիայի և Ֆրանսիայի համար դարձավ ճակատագրական: Այս պատերազմների օրինակով տվյալ խնդրի լուսաբանումը, կարծում ենք, պետք է համարել մեզ համար կարևոր և արդիական, եթե հաշվի

առնենք մեր տարածաշրջանում (Մեծ Մերձավոր Արևելքում) տիրող ռազմաքաղաքական իրադրության լարվածությունն ու պայթյունավտանգությունը:

1866 թ. ԱՎՍՏՐՈ-ՊՐՈՒՍԱԿԱՆ «ԵՂԲԱՅՐԱԿԱՆ» ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ («ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԲԱՅՐԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ» «DEUTSCHER BRUDERKRIEG»)

Դեռ 18-րդ դարում երկու պետություններ՝ Հաբսբուրգների գլխավորությամբ Ավստրիական կայսրությունը և Հռենցուլերների տոհմի գլխավորությամբ Պրուսական թագավորությունը մրցում էին Գերմանիայում միավորիչ ուժ և հեգեմոն դառնալու համար:

Տնտեսության արագ զարգացման համար պահանջվում էին համագերմանական շուկայի ձևավորում, ապրանքների և աշխատողների ազատ տեղաշարժի ապահովում: Հզոր պետության ստեղծումը համապատասխանում էր նաև Գերմանիայի բնակչության ցանկությանը:

19-րդ դարի առաջին կեսին իրադարձությունները զարգանում էին այնպես, որ առևտրատնտեսական և, մասամբ, քաղաքական շահերի բերումով որոշ գերմանական պետություններ համախմբվեցին Պրուսիայի շուրջը:

Պրուսիան ուներ իր հովանու ներքո բոլոր գերմանական հողերը միավորելու հստակ ռազմավարական ծրագիր:

Ավստրիան ևս ձգտում էր գլխավորելու գերմանական պետությունների միավորումը: Ուստի Ավստրիայի և Պրուսիայի միջև պատերազմը անխուսափելի էր, և դրա բռնկման համար անմիջական առիթ դարձավ Շլեզվիգ-Հոլշտայնի հարցում նրանց միջև ծագած հակամարտությունը:

Պրուսիայի կառավարության ղեկավար Օտտո Բիսմարկը Ավստրիայի դեմ պատերազմի, Գերմանական դաշինքից Ավստրիայի դուրսմղման և Պրուսիայի գերիշխանությամբ գերմանական պետությունների միության՝ միասնական գերմանական պետության կազմավորման եռանդուն ջատագովն էր:

Դանիական պատերազմից հետո Պրուսիան այլևս Ավստրիայի կարիքը չուներ: Բիսմարկն իր գեկույցներից մեկում գրում է. «Գերմանիան չափազանց նեղ է Ավստրիայի և Պրուսիայի համար, ուստի մոտ ապագայում մենք ստիպված կլինենք մեր գոյության իրավունքը պաշտպանելու ընդդեմ Ավստրիայի, և մեզնից կախված չէ հակամարտությունից խուսափելը. Գերմանիայում տեղի ունեցող իրադարձությունների ընթացքը թույլ չի տալիս որևէ այլ ելք»:

Պատերազմի նախօրեին Բիսմարկն իր ամբողջ դիվանագիտական տաղանդն ու էներգիան ուղղում է հակառակորդի մեկուսացմանն ու Պրուսիայի համար բարենպաստ միջազգային պայմանների ստեղծմանը նպատակաուղղված դիվանագիտական տարաշարժերի ձեռնարկմանը: Նա իր դիրքորոշումը արտահայտում է հետևյալ կերպ. «Գերմանիայի հարցը չի կարող լուծվել խորհրդարաններում, այլ միայն դիվանագիտության միջոցով և ռազմի դաշտում», իսկ հետագայում ձևակերպում է ավելի հստակ՝ «Ժամանակաշրջանի մեծ հարցերը լուծվում են ոչ թե ելույթներով և խորհրդարանական բանաձևերով, սա 1848 – 1849 թվականների սիսալն էր, այլ երկաթով և արյամբ»:

Քաղաքական դաշտում Բիսմարկը պատերազմին նախապատրաստվում էր երեք ուղղություններով.

➤ ռազմական դաշինքի կնքում Իտալիայի թագավորության հետ (վեր-ջինս ձգտում էր Ավստրիայից իլլեյու Վենետիկը), որպեսզի Ավստրիային ստիպեր կռվել երկու ճակատով,

➤ շփումների հաստատում Նապոլեոն 3-րդի հետ Ֆրանսիայի չեզոքությունը հնարավորինս երկար ժամանակով ապահովելու համար,

➤ կապերի հաստատում Ավստրիայի ներսում և Հաբսբուրգյան միապետությանը սահմանակից տարածքներում բնակվող բոլոր ազգությունների ներկայացուցիչների հետ այն նպատակով, որ պատերազմի ժամանակ նրանք որոշակի դժվարություններ ստեղծեն Վիեննայի համար և ծայրահեղ դեպքում նույնիսկ ներսից փլուզեն միապետությունը և դրանով իսկ նպաստեն պատերազմի շուտափույթ ավարտին, ինչը, մեր կարծիքով, պարունակում է հիբրիդային պատերազմի տարրեր:

Այդ ժամանակ Ռուսաստանն զբաղված էր ներքին բարեփոխումների իրագործմամբ, իսկ 1863 թ. Լեհաստանի ապստամբության ճնշման գործում իրեն աջակցություն ցուցաբերելու համար պարտական էր Բիսմարկին, հետևաբար պահպանում էր չեզոքություն:

Այսպիսով՝ Պրուսիային լիովին հաջողվեց քաղաքական ասպարեզում նախապատրաստվել պատերազմին:

Դիվանագիտորեն հասնելով իր նպատակին՝ Բիսմարկը անհրաժեշտ համարեց զենքի ուժով ամրապնդել այն: Ըստ նրա՝ պատերազմն սկսելու պահի ճիշտ ընտրությունը հաջողության որոշիչ նախադրյալներից էր, միայն թե անհրաժեշտ էր քաղաքական նկատառումներով կարողանալ պատերազմի սանձազերծման համար պատասխանատվությունը դնել հակառակորդի վրա: Ուստի «ազրեսորի դերում չհայտնվելու համար, ինչը կհանգեցներ այլ պետությունների հետ հարաբերությունների բարդացմանը և երկրի ներսում հասարակության մեջ բացասական կարծիքի ձևավորմանը, Բիսմարկի կառավարությունը պետք է աստիճանաբար պատրաստվեր պատերազմի՝ սպառազինման նախաձեռնությունը բարդելով Ավստրիայի վրա»:

Գերմանիայի միավորման գործում հսկայական դեր խաղացին Պրուսիայի կառավարության ղեկավար Օտտո ֆոն Բիսմարկի ճկուն դիվանագիտությունը և շտաբի պետ Հելմուտ ֆոն Մոլտկեի (Ավագ) ռազմավարական հանճարը: Նրանց համատեղ համադասված գործունեությունը տվեց նշանակալից արդյունքներ:

Բիսմարկը, որպեսզի Ավստրիային ստիպեր ընդլայնել մոբիլիզացումը, նրա ուշադրությանն է ներկայացնում Մոլտկեի կազմած պլանի ուրվանկարը: Պրուսացիների հնարավոր հանկարծակի հարձակման մասին լուրերը Ավստրիա հասնելուն պես ռազմարշավի գորահավաքային ծրագիրը քննարկելու համար Վիեննայում հավաքվում է մարշալների խորհուրդը: Հենց դա էր միայն պետք Բիսմարկին, որպեսզի Պրուսիան չհայտնվեր քաղաքականապես անբարենպաստ վիճակում:

Ինչպես հայտնի է, պաշտպանությանը պետության պատրաստմանը նպաստում են մի շարք հիմքային գործոններ, որպիսիք են՝ երկրի տնտեսության, այդ թվում՝ ենթակառուցվածքների, գիտության և տեխնոլոգիաների զարգացածության մակարդակները, որոնք էլ, որպես կանոն, որոշիչ ազդեցություն են ունենում այդ պատրաստմանը նպատակաուղղված միջոցառումների էության, մասշտաբի, ընդգրկման և իրագործման ժամկետների վրա:

Գերմանիայում այդ ժամանակ արդյունաբերական հեղափոխությունը թևակոխել էր վճռական փուլ: 1850–1860 թթ. արդյունաբերական արտադրության աճման հիմքը ծանր արդյունաբերությունն էր: Արագորեն ընդարձակվում էր երկաթուղային ցանցը. 10 տարվա ընթացքում այն կրկնապատկվել էր: Ինդուստրացման արագ

տեմպերը, մեծ մասամբ, պայմանավորված էին Մաքսային միության (Deutscher Zollverein) գոյությամբ, որի սահմանները շարունակում էին ընդլայնվել և 1850-ական թվականների վերջին փաստացի ընդգրկել էին բոլոր գերմանախոս պետությունները, բացառությամբ Ավստրիայի: Միության ներսում ապրանքաշրջանառության աճման տեմպերն ավելի բարձր էին, քան աշխարհում: Մաքսային միությունը Պրուսիային պատերազմում առավելություն էր տալիս, քանի որ հենց տնտեսության զարգացման մակարդակով է հապես պայմանավորված պետության զինված ուժերի պատրաստվածության և սպառազինման մակարդակը:

Կողմերի ուժերի հարաբերակցությունը մոտ էր մեկի, բացառությունն այն էր, որ պրուսական հետևակը զինված էր ակոսավոր «Դրեյզե» ասեղնավոր հրացանով, որը արագաձգությամբ գերազանցում էր ավստրիական բանակի փողային լիցքավորմամբ «Լորենց» հրացանը: Բացի այդ, Պրուսիան Ավստրիային գերազանցում էր նաև պատերազմին պատրաստ լինելու տեսակետից, հատկապես՝ զորահավաքի և զորքերի կենտրոնացման առումով, իսկ դրանք պատերազմի ընթացքը և ելքը վճռող կարևոր գործոններ են:

Հաղթանակի հասնելու համար Մոլտկեն կարևոր էր համարում հակառակորդին գերազանցել ոչ թե ընդհանուր առմամբ, այլ ճիշտ ժամանակին և ճիշտ տեղում: Ըստ այդմ Մոլտկեի գլխավորած Գերագույն շտաբը վաղօրոք մշակել էր զորահավաքի և զորքերի ծավալման հստակ ու լավ փոխհամաձայնեցված պլան: Այդ ռազմավարական պլանը մշակելիս Մոլտկեն հաշվի էր առել երկու նոր գործոն: Դրանք էին պետության ենթակառուցվածքները, այն է՝ երկաթուղային ցանցը, որի շնորհիվ կարելի էր արագացնել բանակների տեղափոխումը՝ ճիշտ ժամանակին ճիշտ տեղում զորքերը կենտրոնացնելու համար, և հեռագրակապը՝ միմյանցից շատ հեռու գտնվող զորամիավորումների գործողությունները համադասելու համար: Դրանով Մոլտկեն մեծացնում էր ռազմավարական ճկունությունը և իրագործում այն, ինչ անվանում էր օպերատիվ ղեկավարում:

Հմտորեն օգտագործելով դեպի ավստրիական սահման տանող բոլոր հինգ երկաթգծերը՝ պրուսացիները հնարավորություն ունեցան 25 օրում ավարտելու զորահավաքը և բանակների ծավալումը՝ որպես արդյունք ստանալով նախկին (նապոլեոնյան) հայացքներին բոլորովին անհամապատասխան ծավալման 420 կմ ճակատ: Իսկ Ավստրիային, որն ուներ միայն մեկ երկաթուղային գիծ, 200 հազ. մարդու զորահավաքելու համար անհրաժեշտ եղավ քառասունհինգ օր:

Կարևոր է նաև այն, որ զորքերի օպերատիվ ծավալումը Մոլտկեն իրականացրել է նապոլեոնյան ավանդույթներից բոլորովին տարբերվող մեթոդներով: Ըստ Նապոլեոնի՝ ռազմավարական ծավալման լայն ճակատը հակառակորդին մաս-մաս պարտվելու վտանգ է ներկայացնում, ինչից ժամանակին նա աշխատում էր խուսափել: Մինչդեռ Մոլտկեն, դեմ լինելով զորքերի նախնական կենտրոնացմանը, անգամ պնդում էր, որ նպատակահարմար է, որ առանձին բանակները Գերագույն շտաբի ղեկավարությամբ առաջ շարժվեն՝ խստորեն պահպանելով նշանակված ժամանակը ճիշտ պահին միավորվելու և հակառակորդին ջախջախելու համար: Ուժերը կենտրոնացնելիս նա առաջնորդվում էր հետևյալ ռազմավարական սկզբունքով. «Գնալ տարբեր ուղղություններով, բայց կռվել միասին»:

Հարկ է նշել, որ ռազմական գործողությունների հաջող ընթացքը մեծապես կախված է զորքերի կառավարման համակարգի արդյունավետությունից: Մոլտկեն զորքերը կառավարում էր անխափան և համակարգված ձևով: Նա ձգտում էր ոչ թե ճնշելու բանակային հրամանատարության ինքնուրույնությունը, այլ նրա համար

ստեղծելու արագ փոփոխվող իրավիճակում խելամտորեն տնօրինելու բոլոր հնարավորությունները, և կառավարում էր ոչ թե հրահանգներով, այլ ցուցումնագրերով, այսինքն՝ սահմանափակվում էր նպատակների (երբեմն՝ հեռաժամկետ) ձևակերպմամբ, հաճախ՝ բավական ճապաղ (սա “Auftragstaktik” (“Mission Command”) առաջադրանքային կառավարման սկզբունքն է):

Ղեկավարվելով «բոլոր ուժերը մեկի դեմ» սկզբունքով՝ Պրուսիան պատերազմում տարավ հաղթանակ և այնքան վճռորոշ կերպով, որ Ավստրիան, որը երկար ժամանակ Գերմանիայում հանդես էր գալիս որպես հիմնական ուժ, համաձայնվեց իր գլխավորած Գերմանական միության լուծարմանը և ընդունեց Պրուսիայի առաջադրած բոլոր փոփոխությունները:

Այսպիսով՝ Կենտրոնական Եվրոպայում գործնականում ստեղծվեց «Հյուսիսգերմանական դաշինք» անվանումը կրող մի նոր պետություն: Այս առիթով Բիսմարկն իր հուշերում գրել է. «Ես ելնում եմ այն բանից, որ միասնական Գերմանիան միայն ժամանակի հարց է, և որ Հյուսիսգերմանական դաշինքը դրա լուծման ճանապարհին միայն առաջին փուլն է»:

1870–1871 ԹԹ. ՖՐԱՆՍ-ՊՐՈՒՍԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Գերմանիայի միավորման հաջորդ փուլը ֆրանս-պրուսական պատերազմն էր: Ֆրանսիան փորձում էր խոչընդոտել միասնական և ուժեղ Գերմանիայի կազմավորմանը: Պրուսիան ինտենսիվորեն պատրաստվում էր Գերմանիայի վերամիավորման եզրափակիչ փուլին: Ընդամենը կայզեր Վիլհելմ 1-ին Հռենցուլերնի և կանցլեր Օտտո Բիսմարկի նպատակն էր ոչ միայն հաջող ավարտի հասցնել իրենց ձեռնարկումը, այլև զավթել Ֆրանսիային պատկանող սահմանամերձ Էլզասը և Լոթարինգիան, որոնք ունեին գերազանցապես գերմանախոս բնակչություն:

Մեծ տերություններից ոչ մեկը ռազմավարական առումով հետաքրքրված չէր Եվրոպայի կենտրոնում հզոր պետության ստեղծմամբ, թեև այն ժամանակ դրանցից ոչ մեկն էլ չէր կարող կանխատեսել Գերմանիայի հզորացման սպառնալիքը: Պատերազմի նախօրեին Ֆրանսիայի և Գերմանիայի համար հիմնական դիվանագիտական խնդիրը նույնն էր: Արդյո՞ք պատերազմը կմնա տեղային, թե կլինի նաև այլ տերությունների միջամտություն: Ֆրանսիան ցանկանում էր, որպեսզի Ավստրո-Հունգարիան և Իտալիան միջամտեն պատերազմին, սակայն Պրուսիան հասնում է այդ երկրների չեզոքության:

1860-ական թվականների կեսերից Բիսմարկի վարած հետևողական ու ճկուն դիվանագիտության շնորհիվ և մեծ տերությունների քաղաքական անմիաբանության, ինչպես նաև լարված միջպետական հարաբերությունների հետևանքով Գերմանիայի միավորման համար ստեղծվել էր արտաքին բա-րենպաստ իրավիճակ, իսկ Ֆրանսիան մեկուսացվել էր ակտիվ միջազգային հարաբերություններից:

Բացի այդ, պրուսական բանակն ավելի լավ էր պատրաստված պատերազմին, քան ֆրանսիականը, հետևաբար Բիսմարկը շահագրգռված էր, որ պատերազմը հնարավորինս շուտ սկսվի: Նրան անհրաժեշտ էր պատերազմ, սակայն մի այնպիսի պատերազմ, որը հայտարարեք Ֆրանսիան, ինչը կնշանակեր, որ Պրուսիան հանդես է գալիս պաշտպանվողի դերում:

«Ոչ ոք չէր կարող հաղթել Բիսմարկին ճկուն դիվանագիտական տարաշարժի ոլորտում: Իր հմուտ քայլերից մեկով նա օգտվեց Նապոլեոնի համառությունից և

խորամանկորեն ստիպեց նրան 1870 թվականին պատերազմ հայտարարել Պրուսիային»:

Պատերազմի առիթ դարձավ Իսպանիայի գահի թեկնածության հարցով վեճը:

Կողմերի ռազմական ղեկավարները պատերազմի պլանը մշակել էին ըստ իրենց բանակների վիճակի և ռազմավարական խնդիրների: Ֆրանսիային ձեռնտու չէր երկարատև պատերազմը, քանի որ կայսրության ներքաղաքական և տնտեսական իրավիճակը անկայուն էր, ուստի նա տաժում էր հարցը կայծակնային պատերազմով լուծելու հույսեր և համարում էր, որ իր բանակի առաջին հաջողություններից հետո Ավստրիան և Իտալիան դաշինք կկնքեն իր հետ և ռազմական գործողություններ կսկսեն Պրուսիայի դեմ: Սակայն կայսրի այդ մեծ պլանները կազմակերպական և ռազմատեխնիկական առումներով բավարար չափով ամրապնդված չէին (քաղաքական ճգնաժամ երկրի ներսում): Իսկ այդ ընթացքում Պրուսիան անցկացրել էր ռազմական բարեփոխումներ, ինչը նրան տվել էր լավ պատրաստված զանգվածային բանակ: 1866–1870 թթ. ընթացքում Պրուսիայի ռազմական համակարգը տարածվել էր Հյուսիսգերմանական դաշինքի բոլոր պետություններում և Պրուսիային միացված նոր տարածքներում: Բացի այդ, գերմանական հողերի ազգային միավորման շարժման Պրուսիայի առաջնորդումը մեծապես բարձրացնում էր զինվորականների մարտական ոգին:

Սպառազինման, պահուցների ձևավորման, ամրոցների կառուցման, զորամասերի անձնակազմի թվաքանակի ավելացման, նոր ստորաբաժանումների կազմավորման, բանակի շարքերում զորակոչի չափի խնդիրները՝ որպես պատերազմի պլանի բաղադրիչներ, անցել էին Գերագույն շտաբի իրավասության տակ:

Պրուսիայի պատերազմի պլանը հիմնված էր ջախջախման ռազմավարության, հակառակորդի ռեսուրսների գերազանցության չեզոքացման վրա, ինչի համար նախատեսվում էր արագորեն ավարտին հասցնել զորահավաքը և ռազմական գործողությունները տեղափոխել Ֆրանսիայի տարածք, գլխավոր ճակատամարտում ջախջախել հակառակորդի հիմնական ուժերը:

Կլաուզեմիցն իր հայտնի աշխատության մեջ նշում է. «Եթե մենք չենք կարող էական օգուտ քաղել հապաղումից, կարևոր է հնարավորինս շուտ գործի անցնել: Արագությամբ հակառակորդի գործողությունների մեծ մասը կարելի է խափանել հենց սաղմնավորման փուլում և գրավել հասարակության կարծիքը: Հանկարծակիությունը շատ ավելի մեծ դեր է խաղում ռազմավարության մեջ, քան մարտավարության. այն հաղթանակի իրական հիմքն է»:

Պատերազմի պլանը Մոլտկեն մշակել էր հաշվի առնելով անգամ ամենափոքր մանրամասները, և ամեն ինչ նախապես հաշվարկված էր արագ զորահավաք կատարելու համար:

Ինչպես և ավստրո-պրուսական պատերազմի ժամանակ, Մոլտկեն զորահավաքը և զորքերի տեղափոխումը երաշխավորված կերպով հակառակորդից ավելի արագ կատարելու համար պահանջել էր, որ երկրի բոլոր երկաթուղիները վերադարձվեն պետության տնօրինության տակ:

Ի տարբերություն պրուսացիներից՝ ֆրանսիացիները չունեին հանգամանորեն մշակված պատերազմական պլան, շատ բաներ գոյություն ունեին միայն թղթի վրա, կազմակերպված չէին տրանսպորտային միջոցներով ապահովումը և պարենի մթերումը, չկային Ֆրանսիայի սահմանամերձ շրջանների քարտեզներ, փոխարենը առկա էին միայն Գերմանիայի սահմանամերձ շրջանների քարտեզները, որոնք հիմնականում կարող էին օգնել հարձակողական պատերազմում: Ֆրանսիացիների

հապճեպորեն կազմած պլանը պարունակում էր մի շարք սխալներ. գորահավաքի և գորքերի կենտրոնացման ժամկետներն անիրատեսական էին, գերմանական դաշնադրության պառակտման հույսերը՝ ցնորքային, հարյուրավոր զինվորականներ գումար վճառելով ազատվում էին բանակից և այլն: Որպես արդյունք՝ Ֆրանսիային չհաջողվեց արագ գորահավաք կատարել, ինչն էլ դարձավ ճակատագրական:

Մոլտկեն նշել է. «Բանակի սկզբնական կենտրոնացման ժամանակ թույլ տրված սխալը դժվար թե շտկվի ամբողջ ռազմարշավի ընթացքում: Բայց դրա հետ կապված նախագծերը կարող են նախապես մտածված լինել և, պատեհաժամ գորահավաքի և փոխադրումների կազմակերպման նախապայմանների դեպքում պետք է հանգեցնեն նախատեսված արդյունքների»:

Սպառազինման առումով ֆրանսիական բանակը համալրված էր 1866 թ. նոր «Շասպո» հրացանով, որը տեխնիկական տվյալներով մի քանի անգամ գերազանցում էր 1849 թ. պրուսական «Դրեյզե» ասեղնավոր հրացանը, սակայն ֆրանսիական զենքի առավելությունը ոչ մի կերպ չէր կարող ռազմական գործողությունների ընթացքը փոխել ի նպաստ ֆրանսիական բանակի, քանի որ պրուսական բանակը մարտական պատրաստությամբ գերազանցում էր նրանց. անհրաժեշտության դեպքում զինվորական տարիքի բոլոր գերմանացի տղամարդիկ զորակոչվում էին բանակ, զարգացած երկաթուղային ցանցի շնորհիվ զինվորները մի քանի օրվա ընթացքում տեղափոխվում էին երկրի արևմտյան սահմաններ և, վերջապես, պրուսական բանակի Գերագույն շտաբը ղեկավարում էին այնպիսի զինվորական հանճարներ, ինչպիսիք են Հելմուտ ֆոն Մոլտկեն և Ալբրեխտ ֆոն Ռոնը:

Շատ կարևոր է նաև այն, որ Մոլտկեն պատերազմ վարելու արվեստի մեջ մտցրեց գրեթե բոլորովին նոր տարր՝ խաղաղ ժամանակի ռազմավարությունը, այն է՝ բոլոր հնարավոր իրավիճակների կամ դրանց համակցությունների համար ռազմարշավի պլաններ կազմելիս սպաների ռազմավարական, մարտավարական և ապահովումային հմտությունները խաղաղ ժամանակ օգտագործել այնպես, որ պատերազմն սկսվելու դեպքում ունակ լինեն կատարելու ակնթարթային գործողություններ, ընդամենը գործն այնպես կազմակերպվի, որ ոչ ոք ոչ ոքի չխանգարի, այլ ինչպես լավ կարգաբերված մեխանիզմում՝ բոլորը միասին ներդաշնակորեն աշխատեն մեկ նպատակի հասնելու համար: Մոլտկեն ձգտում էր «նախապատրաստության ռազմավարությունը» դարձնելու ավելի կարևոր, քան «պատերազմի ռազմավարությունը»:

Պրուսական մտահղացմամբ նախատեսվում էր հարձակվել երեք գորայուններով՝ ֆրանսիական զորքերը կտրելով Փարիզից և երկրի մեծ մասից: Մոլտկեն, ինչպես և նախորդ պատերազմում, անհրաժեշտ էր համարում զորքերը տարբեր ուղղություններից դեպի մեկ կետ տեղափոխելով հանկարծակի սկսել ռազմական գործողությունները, այնուհետև թևանցումով շրջառել հակառակորդին և դրանով սրընթաց պատերազմը հասցնել հաղթական ավարտի:

Համաձայն Մոլտկեի ծրագրի՝ գերմանացիները, կտրելով ֆրանսիացիների նահանջի ճանապարհը, նրանց մղեցին դեպի հյուսիս՝ Բելգիայի սահման և Սեդանի մոտակայքում տեղի ունեցավ ֆրանս-պրուսական պատերազմի բեկումնային բախումը՝ «Սեդանի ճակատամարտը», որի արդյունքը եղավ այն, որ հանձնվեց ֆրանսիական բանակի ավելի քան 80 հազար մարդ, այդ թվում և հենց ինքը՝ Նապոլեոն 3-րդը:

Ռուսական խորհրդային զորավար, ռազմական տեսաբան Ա. Սվեչինը, կարևորելով այս ճակատամարտը, նշում է. «Սեդանի օպերացիան Մոլտկեի ռազմավարության կատարելությունն է՝ Մաաս գետի խոչընդոտով և Բելգիայի

սահմանով դյուրացված երկու կողմից հակառակորդի աքցանաձև սեղմումը, ինչը վերածվեց շրջապատման»:

Որպես արդյունք՝ Սեդանում տարած հաղթանակը պրուսական զորքերի համար բացեց դեպի Փարիզ տանող ճանապարհը և, այդպիսով, ճանապարհ դեպի Փարիզի կապիտուլացումն ու վերջնական հաղթանակը:

Ֆրանս-պրուսական պատերազմի հիմնական արդյունքը Պրուսիայի հեգեմոնիայի ներքո Գերմանիայի միավորման ավարտն էր՝ 1871 թվականի հունվարին Գերմանական կայսրության ստեղծմամբ:

Այդ գործում, ինչպես վերը նշեցինք, մեծագույն դեր խաղաց այն հանգամանքը, որ ինչքան Պրուսիան էր կատարելապես նախապատրաստվել պատերազմին, այնքան Ավստրիան և Ֆրանսիան դրան պատրաստ չէին:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Ամփոփելով նյութը՝ կարող ենք հանգել այն եզրակացությանը, որ յուրաքանչյուր պետություն պետք է ձգտի պատերազմի կանխմանը՝ վեճերը լուծելով խաղաղ ճանապարհով, սակայն դրա հետ մեկտեղ պետք է պատրաստ լինի անհրաժեշտության դեպքում նաև իր անվտանգությունն ապահովելու զինված ուժերի կիրառմամբ:

Նոր սերնդի պատերազմներն սկսվում են շատ ավելի արագ, և խաղաղ վիճակից բուն մարտական գործողությունների անցումը տեղի է ունենում շատ ավելի կարճ ժամանակում, քան նախկինում, հետևաբար պաշտպանությանը պետության պատրաստման դերն ու նշանակությունն ավելի են մեծանում: Նպատակահարմար ենք համարում նաև նշել, որ մեր գերակա խնդիրը պետք է լինի այս ուղղությամբ բոլոր մակարդակների պետական, առաջին հերթին՝ պաշտպանական, կառույցների, տնտեսության և հասարակության համատեղ համակարգված աշխատանքի ապահովումը: Տվյալ գործընթացի էությունն են պետության պաշտպանության ամրապնդումն ու հավանական հակառակորդի զինված հարձակման հետմղման համար անհրաժեշտ կարողությունների և օպտիմալ պայմանների ստեղծումը:

Հեղինակ՝ Ն. Բ. Ենիկոլոպովա, Ռազմարվեստի պատմության հետազոտությունների կենտրոնի գիտնական-վերլուծաբան

Աղբյուրը՝ https://razmavaraget.wordpress.com/wp-content/uploads/2022/10/hb_n2